

Dezső Krisztina

Az Erzsébet Tudományegyetem pozsonyi és pécsi időszakának relikviái a Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjteményben

A gyűjtemény létrejötte

2012-ben és 2013-ban kettős jubileumot ünnepelt egyetemünk. 100 évvel ezelőtt, 1912-ben szentesítette I. Ferenc József egy új tudományegyetem alapítását Pozsonyban, amely Erzsébet királyné nevét vette fel. Az oktatás a Jog- és Államtudományi karon indult meg elsőként az 1914/15-ös tanévben, a bölcsészkaron csak az 1917/18-as tanév második félévében, az orvoskaron pedig 1918 szeptemberében. Az egyetem 1919-es cseh megszállása, majd működésének ellehetetlenítése következtében Budapestre volt kénytelen menekülni, csak a jogi kar maradt Pozsonyban 1921-ig. A budapesti évek alatt született meg a döntés – az 1921. évi XXV. törvénycikk alapján –, amelynek értelmében a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem (ETE) ideiglenesen Pécsre nyert elhelyezést. 1923. október 14-én a Rákóczi út 80. szám alatti aulában ünnepélyes keretek között nyitották meg az egyetem első tanévét.

1992-ben, a középkori pécsi universitas alapításának 625. évfordulóján Kelényi Gábornak, a POTE rektorának kezdeményezésére megalakult az ország első egyetemtörténeti – elsősorban az orvostudományi képzés történetét bemutató – múzeuma, melynek anyaggyűjtésében, kialakításában Benke József vállalt meghatározó szerepet. Az orvoskari múzeumban gazdag anyag található az Erzsébet Tudományegyetem orvosi karának pozsonyi és pécsi időszakából: a műszerek, diplomák, fotók, numizmatikai anyag mellett ki kell emelni az egyetem orvosprofesszorainak személyes hagyatékait is. Gazdag könyv- és folyóirat-gyűjtemény is kapcsolódik a múzeumhoz. Ez a gyűjtemény jelenleg az egyetem orvostudományi karának kezelésében, a Szigeti úti épületben működik.

A Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény nevet viselő muzeális intézmény – amely a Szepesy utcában, a Klimó Könyvtár épületében található – Lénárd László rektor kezdeményezésére a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának (PTE EK) szervezeti keretén belül jött létre. A törzsanyag a korábbi Vasváry Házban 2000-ben megnyitott egyetemtörténeti kiállítás gyűjteménye volt, amely azóta is folyamatosan gyarapodik. Az új koncepciójú állandó kiállítás Fischerné Dárdai Ágnes könyvtári főigazgató irányításával, valamint Pásztor Andrea muzeológus szakmai koncepciója alapján valósult meg, és 2010. november 17-én nyitotta meg kapuit.

1. kép
A 2010-ben megnyílt állandó kiállítás

Az új kiállítás a középkori pécsi egyetemtől napjainkig mutatja be a pécsi felsőoktatás, valamint a Pécsi Tudományegyetem (PTE) és jogelőd intézményeinek történetét. (1. kép)

Az állandó kiállítás mellett minden évben több időszakos tárlat keretében tárjuk a nagyközönség elé a raktárunkban őrzött anyagot. 2012-ben az egyetem alapításának történetét, az egyetem pozsonyi éveit – a karok működését, a jogász-, bölcsész- és orvosprofesszorok munkásságát, a pozsonyi időszakban kiadott könyveket, működési dokumentumokat – mutatta be gyűjteményünk egy vándorkiállítás keretében egyetemünk több karán. A 2013-as évben folytatódott az egyetem történeti kiállítások sorozata az Erzsébet Tudományegyetem pécsi történetével. A 2013. novemberben 21-én nyílt tárlat a megelőző kiállításához hasonló felépítésű volt: az elhelyezési terveket, a pécsi egyetemi élet mindennapjait, az oktatást, a karok történetét, a diákéletet, valamint az oktatók munkáját mutatta be. (2. kép)

2. kép
A 2012-es pozsonyi jubileumi kiállítás

Természetesen a kiállítások készítése mellett a folyamatos gyűjtés is az intézmény feladata. Az Egyetem történeti Gyűjtemény minden olyan dokumentumot, tárgyat, fényképet gyűjt, amely a jelenlegi Pécsi Tudományegyetemhez és jogelőd intézményeihez kapcsolódik.

A kettős évforduló kapcsán a következőkben az egyetem történeti gyűjtemény azon részét szeretném ismertetni, amely az Erzsébet Tudományegyetem pozsonyi, budapesti és pécsi időszakához kapcsolódik.

A dokumentumgyűjtemény

A gyűjteményben az Erzsébet Tudományegyetem intézményeihez, karaihoz, az oktatókhoz és a diákokhoz köthető hivatalos és személyes dokumentumanyag található. A gyűjtemény egyes részei egyrészt dokumentumtípusok szerint, másrészt a dokumentum „származási helye”, azaz a karok vagy az egyetem egységei szerint csoportosítottak.

3. kép
Az 1923. október 14-én
diszeloádás plakátja

A hivatalos dokumentumanyag nagy része aprónyomatvány, főként meghívók, szórólapok és plakátok. Az Erzsébet Tudományegyetem minden fontosabb hivatalos eseményére – tanérvnyitók, ünnepek, doktoravatások stb. – készültek mívés kivitelezésű meghívók. Ezek forrásértéke is jelentős, hiszen gyakran az ünnepek programját, az előadók, felszólalók, fontosabb meghívottak nevét is tartalmazzák. Különösen értékesek azok a meghívók, programok, amelyekhez fotót is tudunk kapcsolni. Az első pécsi tanérvnyitó napján a Nemzeti Színházban tartott diszeloádás plakátja (1923), Hóman Bálint díszdoktor-avatásának meghívója (1935), az ETE Egyetemi Könyvtárának Mecsek Egyesületi tagsági igazolványa (1936), a Jog- és Államtudományi Kar új épületének átadása kapcsán tartott ünnepi közgyűlés meghívója (1934), az Ad Astra

előadásorozat programjai az 1939/1940-es évben, vagy a keszthelyi nyári egyetem programjai és jelentkezési lapja (1947) csak néhány kiragadott példa, amely jól érzékelteti a gyűjtemény gazdaságát, sokszínűségét. A hivatalos dokumentumgyűjteménybe tartoznak még azok a nyomtatványok (fejléces levélpapírok és borítékok, iratgyűjtő palliumok stb.), amelyeket az ETE egységei levelezéshez, hivatalos ügyek lebonyolításához használtak. (3. kép)

Kevés számú dokumentummal rendelkezik, de annál értékesebb az oklevélgyűjtemény. A Maurinum alapító okirata, a jogi kar alapkötetelési oklevele mellett Nendtvich Andor és Ravasz László püspök díszdoktori kinevezése, professzorok, hallgatók oklevelei találhatóak a gyűjteményben. (4. kép)

Szintén a hivatalos dokumentumanyag részét képezik a leckekönyvek, szigorlati bizonyítványok és igazolványok; az érdemjegyek vezetésére szolgáló indexek mind a négy karról megtalálhatók a gyűjteményben, különösen az orvosi és jogi karról rendelkezünk gazdag anyaggal. Az indexek beírásai alapján jól nyomon követhetők az egyetem költözései, új állomáshelyei. A néhány pozsonyi leckekönyv és a pesti időszak bejegyzései mellett természetesen a legtöbb index a pécsi időszakból datálódik. A leckekönyvekben az oktató tanárok kézírása, aláírásai is értékesek. Néhány diákigazolvány, utazási és sportkörüi tagsági igazolvány is színesíti a gyűjteményt. Emellett mintegy 200 darab érettségi bizonyítvány található a gyűjteményben, amelyek azoktól a diákoktól származnak, akik felvételt szerettek volna nyerni az Erzsébet Tudományegyetem valamely karára.

Különösen gazdag az Egyetemi Könyvtárral kapcsolatos gyűjtemény, mely a könyvtári működés kapcsán keletkezett olvasójegyeket, könyvkölcsönzési jegyeket, beiratkozási lapokat tartalmazza. Érdekeseek lehetnek a jeles pécsi polgárok, nagyhírű professzorok kölcsönzéseit mutató könyvkölcsönzési jegyek is.

A személyekhez köthető dokumentumanyagban az egyetem professzorainak bizonyítványai, levelei, hivatalos iratai találhatóak. Szentágothai János, Óriás Nándor, Kislégi Nagy Dénes, Prinz Gyula, Ferdinánd István és Birkás Géza hagyatékából került ide kisebb-nagyobb anyag.

A történeti tárgyak gyűjteménye

Talán ez a legsokszínűbb gyűjtemény, hiszen itt az oktatáshoz használt eszközöktől, az orvosi műszereken át, a szobrokig nagyon sok minden megtalálható. Az egyetem hivatalos jelvényei közül egy jogar (a bölcsészettudományi karé), dékáni és rektori láncok, valamint az ünnepeken használt heroldpalást és sapka az állandó kiállításon is megtekinthetőek.

Néhány, a mindennapos munka során használt tárgy – például itatóstartó, tintatartó, szavazóurna – is elhelyezésre került a múzeumi raktárban. Rendkívül gazdag a bélyegzőgyűjtemény; a jogi kar, az egyetemi menza, valamint a könyvtár által használt

4. kép
A Maurinum alapító oklevele

bélyegzők lenyomatának többségét a hivatalos dokumentumokon is viszontláthatják az érdeklődők. Egy adatbázis létrehozásán is fáradozunk, melyben digitalizált formában gyűjtjük össze az egyetem által használt bélyegzők lenyomatait.

Az orvostudományi karról került be néhány korabeli eszköz a gyűjteménybe, főképp a Stomatológiai Klinikáról: amalgám tömőanyag, kaucsuklapok, injekciós tűk, fúrófejek, műszertáska stb. is megtalálható. Két nagyon szép, viaszból készült anatómiai modell is származik a fogászati klinikáról, melyek az állandó kiállításon láthatóak. Az orvosi műszerek és oktatási segédanyagok gyűjtője elsősorban az Orvoskari Múzeum, így az ilyen típusú múzeumi tárgyakból ott található nagyobb gyűjtemény, de az orvosi kar egyes intézeteiben is vannak kisebb muzeális jellegű gyűjtemények (PTE Általános Orvostudományi Kar Anatómia Intézet, Laboratóriumi Medicina Intézet).

5. kép
Kisfaludi-Stróbl Zsigmond
Tóth Lajos-szobra (1925)

A gyűjtemény részét képezi az a négy szobor, amelyből három 1925-ben készült, és Klebelsberg Kuno díszdoktoravató ünnepsége alkalmával kerültek az egyetem akkori aulájába. Ezek (Klebelsberg Kuno, Korb Flóris és Tóth Lajos mellszobrai) Kisfaludi-Stróbl Zsigmond alkotásai, Zichy Gyula szobrát pedig Yrjö Liipola finn szobrászművész készítette el 1928-ban. (5. kép)

Néhány professzor személyes tárgyai is bekerültek a gyűjteménybe, így például Prinz Gyula pipa-készlete vagy Karner Károly írógépe.

A numizmatikai anyag csekély számú, de annál jelentősebb plakettet, kitűzőt tartalmaz ebből a korszakból. Ide tartoznak az ETE Pécsre költözésére készült Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Baráti Egyesülete plakettjének gipszmásolatai, egy 1943-as PEAC-plakett is. (6. kép)

6. kép
A Pécsre költözés emlékére kiadott
plakett gipszmásolata (1924)

A fotógyűjtemény

A dokumentumok mellett a fotógyűjtemény anyaga a leggazdagabb. Az egyetem pozsonyi és budapesti időszakából kevesebb kép, a pécsi időszakból azonban már bőséges anyag áll rendelkezésre. Az fotógyűjteményben eredeti archív, adattári és digitális formátumú fényképek egyaránt megtalálhatóak. Az anyag szervezeti egységek, karok alapján csoportosított. Ezek alapján külön egységet képeznek az Erzsébet Tudományegyetem általános, összegyetemi rendezvényein készült fotók, valamint az egyetem négy karának fotóanyaga.

A fotóanyag – tematikáját tekintve – több egységre bontható. Az egyetem hivatalos eseményein készült felvételek nagy részét a tanévnyitó ünnepségek, díszdoktoravatások, doktoravatások, az egyetemi épületek alapköveteteli és avató ünnepségei, valamint közéleti nagyságok látogatásait megörökítő felvételek és egyéb egyetemi ünnepségek képei teszik ki. Az első pécsi tanévnyitó ünnepséget megtisztelte jelenlétével Klebelsberg Kuno

7. kép
Az első pécsi tanévnyitó 1923-ban

8. kép
Frederick Llewellyn-Jones
díszdoktoravatási ünnepsége (1933)

9. kép
Egyetemi tanács az
1937/38-as tanévben

kultuszminiszter is, aki az egyetem több jelentős eseményén feltűnt, ezek nagy része képekkel is dokumentált. (7. kép) A díszdoktoravatások képein a korszak jelentős közéleti és helyi politikai személyiségei tűnnek fel. Az eseményeken készült fotók láttatni engedik ezen ünnepségek kiemelt szerepét az egyetem és Pécs életében. Több díszdoktori oklevél fotómásolatával is rendelkezünk. A diákéletről, sporteseményekről stb. is található fotó – bár kisebb mennyiségben, mint a hivatalos ünnepségekről – a gyűjteményben. (8. kép)

A fotógyűjtemény másik fontos egysége az arcképgyűjtemény. A tanévek elején készültek az egyetem vezetőségéről csoportképek, amelyek azért is értékesek, mert általában díszes egyetemi tálárban, rektori és dékáni láncsal ábrázolja az egyetemi tanács tagjait. Az Erzsébet Tudományegyetemen oktató valamennyi professzorról papír alapú vagy digitális fotó található a gyűjteményben, a rektori és dékáni arcképcsarnok teljes. A gyűjtemény ezen részéhez tartozik a rektor- és dékánfestmények digitális másolatait tartalmazó fotóalbum is, amelyek az Erzsébet Tudományegyetem vezetőinek festményeiről készültek. Igyekszünk a rövidebb időt itt töltött, vagy a nyilvános rendes tanári kinevezésig el nem jutott oktatókról, a klinikák orvosairól, tanársegédeiről is fényképet gyűjteni, ez az anyagrészes sajnos forráshiány miatt még nem teljes. Néhány hallgatói portré is tartozik a gyűjteményhez. (9. kép)

A harmadik nagy egység az épületfotók gyűjteménye. A pozsonyi és budapesti évek épületeiről csak másolatok vagy digitális fotók állnak rendelkezésünkre, de a pécsi korszak építményeiről több különböző fénykép is ránk maradt. Utóbbiakon nagyon jól nyomon követhető egy-egy épület változása, bővítése, átépítése, és sokszor a feliratok is árulkodnak arról, hogy mely korszakban járunk. Ezt a gyűjteményt a kiállítások kapcsán igyekeztünk úgy is kibővíteni, hogy az épületek mai ábrázolását is elhelyeztük a gyűjteményben. Természetesen néhány épület már nem áll, néhány pedig funkcióváltáson esett át, de ezekkel a képekkel ezt a folyamatot nagyon érzékletesen tudjuk dokumentálni. A jubileumi kiállítások kapcsán Schmelcz-Pohánka Éva elkészítette a pozsonyi, budapesti, soproni és pécsi épületek helyszíneit bemutató térképeket, amelyeken az épületek elhelyezkedése, korabeli és mai fotói is megtalálhatóak. (10. kép)

A 2011/12-es tanév folyamán az orvoskari gyűjteménnyel együttműködve elkészítettük az ott található fotóanyag digitalizált változatát. A gyűjtemény fenti három témaköréhez több, néhány esetben különleges, eddig még nem publikált digitális formátumú fényképet sikerült beemlíteni a Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény fotótárába.

Jelenleg Flerkó Béla hagyatékának digitalizálása folyik a két intézmény közös munkájával. Ebben az anyagban rendkívül érdekes és értékes fotók találhatóak az Anatómiai Intézet korai éveiről.

2013-ban készült el a fotóanyag interneten is elérhető adatbázisa, az *eKéPEK*, amely gyűjteményünk papír alapú fényképeit mutatja be kereshető formában. Az adatbázist a *Per Aspera ad Astra* ugyanezen (2014/1.) számában megjelent *A Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény képadatbázisa (eKéPEK)* című tanulmány mutatja be.

Az Egyetemtörténeti Gyűjtemény könyvtára

A gyűjtemény könyvtára elsősorban az Erzsébet Tudományegyetem és jogutódainak történetével, működésével kapcsolatos könyveket gyűjti (Erzsébet Tudományegyetem valamennyi hivatalos, könyvformában kiadott iratát, valamint az ünnepek beszédeit összegyűjtő füzetek mellett az egyetem almanachjait, tanrendjeit, szabályzatait), de általános jellegű és más magyar egyetemek történetével foglalkozó munkák is helyet kapnak a polcokon. A könyvanyag tematikus csoportosításban áll az egyetemtörténeti kutatásokat végzők szolgálatára, de a kiállításokon is felbukkannak a kötetek. (11. kép)

A könyvgyűjtemény másik nagy egysége az itt oktató professzorok, tanárok, valamint a hallgatók által írt munkákból áll. Az oktatók kötetei mellett az egyetem által kiadott könyvsorozatok pl. a *Specimina*, valamint a Kisebbségi Intézet, a Magyar Szociográfiai Intézet vagy a Nemzetközi Jogi Intézet kiadványai is fellelhetők a gyűjteményben.

A Történeti Gyűjtemények Osztálya gyűjti az egyetemünkhöz kötődő sajtótermékeket is, ennek érdekében igyekeztünk egy helyre gyűjteni valamennyi egyetemünkön kiadott folyóiratot. Az Erzsébet Tudományegyetem időszakából is található itt több folyóirat: a *Minerva*, a *Műhely*, a *Kisebbségi Körlevél* stb.

10. kép
A Jog- és Államtudományi Kar
1934-ben átadott új épületszárnya

11. kép
Az Erzsébet Tudományegyetem
tanrendje (1937/38)

KÉPJEGYZÉK

1. kép Fucskár Attila fotója
2. kép Dezső Krisztina fotója
3. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény – eKéPEK
4. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény – eKéPEK
5. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény – eKéPEK
6. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény – eKéPEK
7. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
8. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
9. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
10. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény
11. kép Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény